

A két világháború között alig akadt olyan magyar irodalmi alkotás, amely képes lett volna áttörni az országhatárokat, Markovits Rodion regényének, az 1928-ban megjelent Szibériai garnizonnak azonban ez kétségkívül sikerült. A mű budapesti kiadása nemcsak valóságos magyar irodalmi szenzáció volt, de szerzője egyik pillanatról a másikra berobbant a világirodalomba is. Itthon nem győzték újraindítani a könyvet, mintegy tizennégy nyelvre fordították le, a kiadott példányszám pedig milliós nagyságrendet ért el. Az angol Daily Mail című napilap, szakítva azzal a következetesen betartott gyakorlattal, hogy már megjelent könyvet nem publikál, folytatásokban tette közzé a regényt. Ám milyen hirtelen sikeressé és gazdaggá vált az addig teljesen ismeretlen Markovits, neve éppolyan gyorsan feledésbe merült. Az 1940-es évek elején műveit már csak úgy hajlandók megjelentetni a kiadók, ha a szerző előzetesen elegendő számú előfizetőről gondoskodik. Végül Markovits neve szinte teljesen feledésbe merült, olyannyira, hogy az 1966-ban kiadott A magyar irodalom története egyáltalán nem szentel figyelmet neki. Markovits csak a Zalka Mátéről szóló fejezetben kap említést, és csakis azért, mert a Szibériai garnizonban utalás történik Zalka Jeruzsálem című drámájára.¹ Mi áll e példátlan irodalmi siker, majd kudarc hátterében? Arról van-e szó pusztán, hogy egy divathullám felkapta Markovitsot, majd ahogy az elmúlt, ő sem lehetett többé érdekes? Markovits pályája a regény megjelenése előtt egyszerű vidéki újságíróként, íróként indult. Markovits Rodion – eredeti nevén Jakab, a Rodion nevet Dosztojevszkij Bűn és bűnhődés című regénye főhősétől kölcsönözte, akit Rogyon Romanovics Raszkolnyikovnak hívnak – a mai Romániában található „avasországi” Kisgércen, az egykori Ugocsa vármegyében született 1884-ben, ugyesen üzletelő, zsidó falusi gazdálkodó gyermekeként. Apja, Markovits József nemcsak viszonylag jómódú, de kimondottan művelt is volt, szerette az irodalmat, és jól ismerte a német klasszikusokat is. Fiát a szatmári katolikus, majd a református főgimnáziumba írta be. Markovits jogi tanulmányokat folytat Marosvásárhelyen és Budapesten, ahol doktorátust szerez, majd ügyvédként dolgozik, és hamarosan meg is nősül. Az irodalom azonban jobban érdekli, mint az ügyvédi munka. Tizenhat éves korában kezd el írni, kisebb írásait, cikkeit közli a Népszava, Az Est, a Független Magyarország; rövid ideig szerkesztőként dolgozik a Virradás című hetilapnál. Az első világháború elején, 1914-ben besorozzák, és az első menetoszlopok egyikével a galíciai frontra küldik. Az úgynevezett Bruszilov-féle áttörés idején orosz hadifogságba esik, majd belép a Vörös Hadseregbe. A Szibériai I. Nemzetközi Brigád egyik komisszáriaként harcol a bolsevik forradalom győzelméért, majd Zalka Máté mellett egyike lesz a cári nemzeti bank aranykészletét szállító szerelvény, az ún. Aranyvonat kísérőinek. (Jaroslav Hašek, a Švejk szerzője és Zalka Máté is ott van a kísérők között.) 1920-ban felveszik a szovjet kommunista

pártba. 1922-ben, hétévi hadifogság után tér vissza Magyarországra, Szatmáron ügyvédi irodát nyit, de 1926-ban felhagy az ügyvédkedéssel, és főállásban a Szamos című laphoz, majd a kolozsvári Keleti Újsághoz szegődik szerkesztőnek. Minden jel szerint forradalmi múltjával végérvényesen szakított. Markovits a Keleti Újságban felhívást tett közzé, amelyre válaszul több száz egykori hadifogoly levélben beszámolt a hadifogság során szerzett élményeiről. Markovits ezeket is hasznosítva írta meg 1928-ban a Szibériai garnizon című ön-életrajzi ihletésű művét, amelynek a Kollektív riportregény alcímet adta. A szabadelvű, majd konzervatív Keleti Újság a regényt folytatásokban közölte, amelynek köszönhetően a lap kétszeres példányszámban kelt el, ám mégsem akadt kiadó, aki a regényt könyv formában hajlandó lett volna megjelentetni. Végül a Keleti Újság az eredeti szedéssel, kölcsön papírra kétezer példányban kiadta, ám a várt siker elmaradt. Markovits felutazott Budapestre, hogy fővárosi kiadót találjon könyvének, ám üres kézzel kellett hazatérnie: a többnapos, kínos és megalázó házalás során mindenütt lesajnáló elutasításban részesült. Végül Hatvany Lajos báróhoz fordult, aki el is olvasta a könyvet, és annyira jónak találta,² hogy ő maga le is fordította német nyelvre. Az ő közbenjárásának köszönhetően a Genius Kiadó Budapestre hozatta a kolozsvári kiadás példányait. Ezek pillanatok alatt elfogytak, az üzleteket egyenesen ostromolták az olvasók, így a regényt újra és újra ki kellett nyomni. Móricz, Karinthy, Kosztolányi nem győzték dicsérni a könyvet. Budapesten mindenki a Szibériai garnizonról beszélt.

Aligha vitatható, hogy Markovits a Szibériai garnizont a lehető legjobb időben írta meg: végső soron ez volt az első hadifogoly-regény, amelyet már nagyon várt a közönség. Jóllehet Markovits művének vannak előzményei: Bokor Ervin szibériai fogságból való menekülésének történetét³ már 1919-ben közzéteszik, Fleissig József szibériai naplója pedig 1920-ban jelenik meg, ugyanakkor nagy visszhangot egyik sem vált ki. (Zilahy Lajos Két fogoly című, 1926-ban megjelent háborús regénye nem igazán illik ebbe a sorba, függetlenül attól, hogy a szerző maga egyébként nem volt hadifogoly. Az író a mű középpontjába nem a hadifogságot helyezi, hanem egy fiatal, háború által egymástól elszakított házaspár szerelmének, hűségének és hűtlenségének történetét. A hadifogság ehhez leginkább lélektani háttérként szolgál.) Jó ideig nem is mutatkozott érdeklődés hadifogoly-regény iránt: úgy tűnik, ezek az évek inkább a csömör, az elfojtás, a felejtés vágyának időszakát jelentették. Ráadásul a magyar kollektív emlékezet sokáig döntően a Tanácsköztársaság és Trianon traumatikus élményéből táplálkozott. Mintegy tíz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a figyelem egy másik nézőpontból is az első világháború élményanyaga felé forduljon. A húszas-harmincas évek fordulója egyébként Európában is a háborús irodalom nagy korszakának tekinthető: Remarque regénye, a Nyugaton a helyzet változatlan 1929-ben, Céline-é, az Utazás az éjszaka mélyére 1932-ben jelent meg. Markovits művét 1928-ban adták ki, és ezzel itthon ő jegyezte az első hadifogoly-regényt. Munk Artúr⁴ A nagy káder című, szintén elfelejtett regénye csak két évvel később, míg Kuncz Aladár Fekete kolostora 1931-ben jelent meg, Markovits tehát idehaza elsőként jelentkezett egy olyan témával, amely milliókat érintett: szinte minden családban akadt egy hadifogoly. A regény budapesti kiadását példátlan lelkesedés kíséri. Fenyő Miksa a Nyu-

gatban nem győzi dicsérni a művet: „Néhány oldal, mit a könyvből olvastam, megrázott, belém markolt. Mikor hazajöttem (...) egyfolytában olvastam végig, mint legizgatóbb regényt. (...) úgy ragad bennünket drótsövényeken, orosz utakon, szibériai táborokon keresztül, hogy lélekzetünk eláll a megdöbbenéstől, az együttérzéstől, a mélységes szájalomtól. (...) Kiváló munka, emberséges mű.”⁵ De Halász Gyula is emberségesnek nevezi a könyvet: „Markovits Rodion boldog ember, boldog művész. Fölgyújtotta őt is az emlékek villámütése, de nem égett ki szíve a halálos érintéstől. Jótékony áramkörbe fogta a romboló erőt, összefogódzott tízezernyi emberi lélekkel, olvasóival. Akik könyvét olvassuk, megbizserget még a belőle áradó eleven villamosság, de ez a borzongás már jóleső: szelíd emlékeztető a félelmetes égiháborúra, amely egykor mindnyájunk feje felett csapkodott.”⁶

De nemcsak a jó időzítés és a témaválasztás, a mű vitathatatlan irodalmi erényei is hozzájárultak ahhoz, hogy a Szibériai garnizon sikerkönyv legyen. A regény még a mai olvasó számára is izgalmas olvasmány. Nyilván így gondolkodott a Kráter Műhely Egyesület is, amikor tavaly úgy döntött, hogy újra kiadja a művet.⁷

A regény egy ide-oda tébláboló, ugyanakkor furfangos kisember első világháborús történetét meséli el. A főhősnek nincs neve, ebben a tekintetben feltétlenül helytálló a címadás: kollektív regény, ami azt sugallja, bárki írhatta volna. Az elbeszélő egyes szám harmadik személyben adja elő a történetet. A mű nyitójelenetében az állástalan jogász főhős egy budapesti bérlakásban épp betegségéből lábadozik, kedvetlenül, leginkább felesége szemrehányó pillantásai hatására, nagy nehezen ráveszi magát arra, hogy elinduljon munkát keresni, amitől sorsának jobbra fordulását várja. („Azt hiszem, meggyógyultam – gondolta némi aggodalommal.”) Miközben ide-oda villamosozik a pesti utcákon, és kávéházakban lézeng, azzal a hírrel szembesül, hogy meggyilkolták a trónörökösöt. Aztán további zavaros híreket hall ultimátumról, a háború lehetőségéről, majd az általános mozgósításról. Mintha a feje tetejére állt volna a világ: a főhős csak zavarodottan kapkodja a fejét. Végül behívják sorozásra, és miután háromszor megússza a „berukkolást”, a negyedik alkalommal, legnagyobb megdöbbenésére és „komoly blattfusza” (azaz lúdtalpa) ellenére alkalmasnak nyilvánítják. Mivel diplomája van, részt vesz a kötelező altiszti kiképzésen, majd vonattal a frontra viszik. A főhős igazi „antikatoná”, egyáltalán nem érti, hogy mi történik körülötte, mit kellene csinálnia. És szép lassan, ahogy a többiekre is, rá is rátelepszik a kínzó halálfélelem, a szorongás, amely mindenkit egyenlővé, testvérré tesz: „... csak mi vagyunk... egyedül vagyunk. A mi szemünk fog lecsurogni a halántékunkon... a mi térdünk akad fenn a szögesdróton... Mit is fenekedünk egymásra?”

A tisztis menázsért felelős főhős a Bruszilov-áttörés idején, élelemszállítás közben az oroszok fogságába esik. Többnapos étlen-szomjan gyaloglás után felteszik a vonatra, és tizennégy napos utazást követően kiteszik a makarjevi, majd később áthelyezik a kínai határ közelében található szibériai fogolytáborba. A breszt-litovszki békekötés után hiába indul el vonattal hazafelé, a többi tiszttel együtt visszafordítják Szibériába, hogy a Jenyiszej partján kialakított krasznojarszki fogolytáborban még éveket húzzon le. A hazatérésre összesen hét évet kellett várnia.

Az alcím (Kollektív riportregény), noha a szándék érthető, kissé esetlen és félrevezető: nagyjából ki is fejezi azt a tanácstalanságot, amivel a műfaj meghatározásakor szembesülünk. Épp annyi érv szól amellett, mint amennyi ellene, hogy regénynek nevezzük, a riporthoz meg hiányzik a tárgyilagos, távolságtartó elbeszélői hang. Az elmesélt történet ugyanakkor legalább annyira személyes, mint amennyire kollektív. Jóllehet a lineáris, szinte laza nemtörődömséggel szerkesztett könyvből hiányzik bármiféle formai rafinéria, nyelvi merészség, miként híján van kifinomult jellemábrázolásnak is, a rendkívül egyszerű és közvetlen nyelvezet, már-már az élőszót idéző hangvétel mégis a mű egyik legnagyobb erényének tekinthető. A szöveget át- meg átszövi a szatíra, az önirónia és a fekete humor. Leginkább a párbeszéd során csillogtatja meg Markovits – erre talán az egyik legjobb példa a sorozó orvossal folytatott vita – öniróniával fűszerezett, Hašek Švejkére emlékeztető humorát: „Kérem, orvos úr... nekem blattfuszom van... Tessék...!”

A hol csetlő-botló, hol ügyeskedő főhős ugyanakkor minduntalan töpreng, leginkább a halál értelmetlenségén, észrevétlenségén. Ahogy annak a Pesti Sándornak a halálát, akinek hiányzott a fél arca, és úgy nézett ki, mint „egy fogorvosi reklám”, nem kérte számon senki, úgy a sajátja sem fog majd feltűnni senkinek: „Egyszer majd engem is jelenteni fognak – gondolta. Az őrmester majd megnyálazza a ceruzáját, egy karikát vagy egy kis ferde keresztet tesz a nevem mellé. A főhadnagy tintával fog írni, a stábnál gépírással jelentik tovább. Pesten a listában nyomtatva fogok szerepelni. A táviratot az öregasszony viszi a Vécsey erdőn keresztül, és a Deákné kocsmájánál megkérdik az öregasszonyt, mi újság. Azt fogja mondani: semmi, egy táviratot viszek ide a faluba, de Sepsyéknél a nagy debella lány összeadta magát egy csendőrrel, most el fogják küldeni...”⁸ Markovits a népdalokra jellemző tragikus hangvétellel nevesíti az észrevétlenül meghalt névteleneket és kicsi-nagy álmaik szertefoszlását. Így állít emléket Sályi Jenőnek, „aki inkább éhezett, de nem terhelte meg hazai adóssággal a kis birtokot, a kökönyösi házat...”, és a kis Jampelnek: „Jampel nem épít házat Gérczén.”

Ezzel a lírai, már-már balladai előadásmóddal eleveníti fel a volhíniai mocsár környékén ásott lövészárkokban látottakat: „Vannak, akik bosszankodnak, mert forró a kávé... Nem győzi az ember kivárni, amíg kihűl... (...) Vannak, akiknek most felmondták az állását, és azok kétségbe vannak esve... Vannak, akik megkérték az asszonyt, hogy paprikás hal legyen vacsorára, és most hozza be ragyogva az asszony a paprikás halat a meleg szobába... Vannak, akik nem mentek el a randevúra (...) Vannak, akiknek most fűrészelik a lábát. Van, aki veremben fekszik, és a keze megrémül a nedves árokfaltól, és az arca felé egy földigiliszta mászik...” (...) A drótok között a búzavetés és a hullák hasa zöldül... Tavasz.”⁹

Figyelemre méltó, hogy Munk Artúr lendületesen megírt hadifogoly-regényéből, A nagy káderből sem hiányzik a humor, sem az önirónia, ugyanakkor teljes egészében híján van annak a mélyen átélt tragikumnak, lírai, balladai hangvételnek, amelyre Markovits regényében lépten-nyomon bukkanunk. Ilyet egyébként Hašek regényében sem találunk. A cseh író groteszk szatírárt írt, főhősének derűs bárgyúsága és ostobasága, már-már zsenialitásba hajló idiotizmusa nem is teszi lehetővé a nézőpontok sokféleségét, így a tragikum, a

lírai	előadásmód	megjelenését	sem.
-------	------------	--------------	------

A regény másik, megrendítő jelenete, amikor a főhős úgy értesül anyja haláláról, hogy a családjától kapott levélben „Kedves Fiunk!” helyett „Édes Fiam!” megszólítás szerepel, és elmarad anyja aláírása is. A főhős úgy tudatja családjával, hogy megértette az üzenetet, hogy válaszlevelében, ami egyébként éppolyan semmitmondó, mint az előzők, már nem üdvözli anyját. Mintha a szavak cserbenhagyták volna...

A mű további erénye a makarjevi és a krasznojarszki tábor életének érzékletes leírása, a fogoly lét belső pszichológiájának, a miniatűr társadalom fojtott levegőjének bemutatása. Eleinte a fogság kényszernyaralásnak tűnt: a tisztek, akiknek tilos volt dogozniuk, tisztességes fizetést kaptak, kimehettek sétálni, vásárolni a közeli városba. A minden egyes barakkban felállított tiszt gyűlés aprólékos gondossággal szervezte meg a foglyok mindennapi életét: gondoskodott az élelmiszerek, a szeretetsomagok elosztásáról, még a fürdés rendjéről is, büntetett és igazságot osztott. Kínosan betartatta a tiszt etikát és az udvariassági szabályokat, a merev hierarchiát. A tisztekkel szembeni udvariasságért büntetés járt, de a főhős is megrovásban részesül, amikor a foglyokat szállító vonaton tiszthez méltatlanul viselkedik: nemcsak letelepedik a vonaton utazó orosz parasztok közé, de még látványosan jól is érzi magát közöttük. Eleinte a hadifoglyok nem kételkedtek abban, hogy ugyanolyan körülmények közé kerülnek majd vissza, mint amikor hazájukat elhagyták. Mindenki tisztában volt azzal, hogy az elkövetett függelemsértésnek odahaza komoly következményei lehetnek.

Az elbeszélő figyelmét nem kerülik el a privilégiumok, protekciók, a korrupció, az ostoba kicsinyesség, az antiszemita hangulatkeltések sem. Már a berukkolásnál világos különbséget tesznek diplomások és nem diplomások, tisztek és legénység között. A tiszteket a táborban kőépületekben helyezik el, jobban ruházkodnak, és látványosan jobb ételmezést kapnak a legénységnél. De még a tisztek között sincs egyenlőség: őrnagytól felfelé még jobb az ellátás. Ám ahogy telnek az évek, a kényszeridill egyre vészjóslóbbá fordul, és ezzel együtt lassan átalakul a tábori társadalom is. A tiszteket a sikertelen hazatérési kísérlet után áthelyezik az Amur egyik mellékfolyójánál, a kínai határ közelében található szibériai táborba. A kényszeres semmittevésre ítélt emberek idegei lassan felőrldnek. A napok egyhangúsága egyre elviselhetetlenebb, mindenki igyekszik kitalálni magának valamilyen álfoglalatosságot: van, aki könyvet tanul, egy másik fiktív levelet gépel. Ám az orosz seregek feltartóztathatatlan széthullása, a bolsevik forradalom, a tábor belső fegyelmének széttörlésével is jár: a k.u.k. tiszt etikája és viselkedési kódex, a becsületügyek, a rangidősség rendszere, a katonai hierarchia egyre disszonánsabbnak tűnik. Látványosan romlik az ételmezés, a pénz pedig rohamosan elértektelenedik, sokan tántorognak az éhségtől. Mivel a hadifogoly-fizetésből már nem lehet megélni, a foglyok kijárnak dolgozni, bent virágzik a cserekereskedelem, egyre-másra jönnek létre a kisebb gyártóműhelyek, boltok, bankok, zálogfiókok. Mindenki a maga módján igyekszik pénzhez, ételhez jutni: az egyik alezredes cipőt talpal, a prágai professzor jövendőt mond, Reisz főhadnagy „kupit” szervez, a tisztek pedig a szomszéd faluban béresként, kocsisként vállalnak munkát. A régi hierarchia felbomlik, a táborban Dukesz doktor gyűjtő hangú előadásának is

köszönhetően terjednek a kommunista eszmék, egyre többen olvassák a hadifoglyok által szerkesztett Jenyiszej című forradalmi lapot. A táborban egy új társadalmi formáció szerveződik. A foglyok most már a tisztgyűlés nélkül maguk szervezik meg a polgári bíróságot, rendőrséget, törvényszéket, erkölcsrendészetet, ám elkerülhetetlenül kialakul egy új típusú hierarchia is: aki ügyesebb, rátermettebb és gátlástalanabb, több pénze van, és több az esélye a túlélésre is. Ám a legénység helyzete aggasztó. Jóllehet a bakák között is akad néhány új „hadigazdag”, akik egykori fogolytársaikról tüntetőleg nem vesznek tudomást, Markovits azt tapasztalja, mintha a legénységnek kevesebb joga lenne az élethez: az éhség és a flekktífusz leginkább körökben szedi áldozatait. Állandósulnak a temetések, a szökések. A névtelen bakák sorsáról Markovits mindig az együttérzés hangján szól: „A legénységi, akit télre kirúgott az orosz parasztagazda, hogy ne fogyassza kenyereit, a legénységi, akinek megégette a lábfejét a gyárban a forró vas, a legénységi, akinek kimarjult a keze vagy elfagyott a lába a szibériai erdőirtásnál, akinek kihullott a haja a bánattól, akinek kilyukadt a szibériai széltől a tüdeje, akinek elrohadt a dereka a tífuszban, aki cingát kapott a vasútépítésen, és kihullottak a fogai, megfeketedett az ínye, az bejött a táborba, és bement a barakkba. Bement várni a halált.”

A szerző plasztikusan írja le, hogy miként élték meg a foglyok a polgárháború nyomán kialakult példátlan káoszt. Mivel egy ideig a tábor sem a vörösök, sem a fehérek fennhatósága alá nem tartozott, a hadifoglyoknak maguknak kellett gondoskodniuk saját őrzésükről, az őrzés költségeit is ők állták. A regény egyik legmegrendítőbb jelenete is a polgárháborúhoz kapcsolódik: a krasznojarszki tábor mellett Kolcsak csapatai összecsaptak a lázadókkal, a hadifoglyok több napon és éjszakán át szem- és fültanúi lesznek a lövöldözésnek, majd a véres megtorlásnak: „Csattannak a korbácsok a testükön, suhognak a kardok, és élesen cafatolják arcukat. Repeszti a lázadó koponyákat, nyitják a lázadó hasakat, loccsantják a lázadó szemeket. Üvölt a zöld mező, üvölt a csalódás, utolsót sikolt a meglepett szibériai gyerek, véresen szakad szét a lázadó torok, csurog a kardról az agyvelő.” A fogolytábor átkutatása során Kolcsak csapatai megtalálják az egyik lázadó tisztet, aki ráadásul osztrák–magyar uniformisban követett el öngyilkosságot, így a fehérek a hadifoglyokat is megbüntetik: a szomszédos barakkok lakóit megtizedelik. Azokat is kivégzik, köztük Dukesz doktort, akiket a fehérek lázadás szításával, kommunista eszmék terjesztésével vagy nemzeti alapon történő szervezkedéssel vádolnak. A polgárháború, a frontvonalak állandó mozgása a hazatérést, míg a béketárgyalásokról, az országhatárok újraszabásáról, hegyek, folyók „mozgatásáról” szóló zavaros hírek magát a hazát is bizonytalanná teszik. Az oroszokról, az orosz tájról, folyókról leírtak illeszkednek az országról kialakult romantikus, egzotikus sztereotípiákhoz. A főhős, miként Munk Artúr is, rokonszenvvel beszél az egyszerű orosz emberekről, akikben felismeri a klasszikus orosz regények alakjait. A makarjevi tábor felé tartó vonaton elragadtatással ír az orosz parasztoktól: „Az út felejthetetlen élmény volt. Itt aztán igazán, mint egy színes operettfináléban, felvonultak a tudat alatt élő orosz

regényalakok: hosszú szakállú pópa ringatott a karján kisgyereket, bozontos muszkák izzadtak színes ingekben, és hörpölték a csésze aljából a forró teát (...)" „Megismétlődött a verőfényes ünnepi jelenet a teázó parasztokkal. Nem volt beszéd, csak mosoly. Megbocsátást, szeretetet sugároztak feléje a tarka ingű parasztok, a szalmapapucsos orosz lányok, az edzett szabadságos katonák." A főhős az egyszerű orosz katonákat is inkább rokonszenvesnek találja: bár mindent elkoboznak, barátságosak és közvetlenek. Az egyik orosz katona annyira meghatódik attól, hogy a főhős megkínálja szilvapálinkával, hogy erősen lerészegedve zászlósi rangot varr a gallérjára. Az oroszok úgy kegyetlenek, hogy közben szentimentálisak és melegszívűek: a makarjevi tábor parancsnoka, egy öreg orosz ezredes a hajóállomáson „fogadja” a megérkező hadifoglyokat, üdvözlésükre beszédet mond, miközben a meghatótságtól könnyei potyognak. A tábor kiürítésekor pedig zokogva búcsúztatja a foglyokat. Jóllehet a „fehérek” a hadifoglyokat potenciális vörösöknek tekintették, így jóval kegyetlenebbül bántak velük, mint a bolsevikok, mégis feltűnik, hogy Markovits a polgárháborús fejezetekben csak fehér megtorlásokról és vérengzésekről számol be.¹⁰ A regény zárójelenete az ironikus nyitójelenet ismétlése: a hazatérést követően a főhős a kiscigerci ház kertjében újra az álláskereső nyomasztó terhével szembesül: „(...) valamit dolgozni kell.” „Holnap már szemrehányás lesz a szemekben, és ijedt magára eszméléssel látta egyszerre a jövőt (...). Búcsúzott a fájdalmas, felelőtlen múlttól, és nehéz szívvel, bizonytalan léptekkel indult kifelé a gondtalanság kertjéből.”

Markovits műve tehát nemcsak témaválasztásában tett eleget az olvasói várakozásoknak, de szépirodalmi erényeknek sem volt híján. Enélkül aligha lenne érthető, hogy az egyszerű olvasókon túl miért lelkesedtek érte annyira a vájtfülű tollforgatók is. A nagy siker hatására Markovits 1928-ban felköltözik Pestre. Feleségével beül a New York kávéházba, ahol áhítattal körülrajongják, autogramot kérnek tőle. Ám a rövid budapesti tartózkodás csúfos kudarccal végződik. Kellér Andor¹¹ Tökász című írásában részletesen leírja Markovits budapesti fellépését, és megállapítja, hogy a Garnizon szerzője nagy csalódást okozott. „Vártak egy embert, aki megszólal, és a nagy mondat után csend lesz a szobában.” Az esetlenül felöltözött, tűzpiros csokornyakkendő, köpcös, lomha mozgású ember feleségével Kellér szerint olyan volt, mint egy nem várt, lompos vidéki kispolgári házaspár, aki hívatlanul befészkelte magát a budapesti rokonok lakásába. Ráadásul Markovits mindenütt irritálóan viselkedik: azzal tüntet, hogy önmagán, saját népszerűségén kívül senki és semmi nem érdeklődik. Bármilyen komoly témára is terelődik a szó, Markovits érdemi hozzászólás helyett unos-untalan ugyanazokat a zsidó vicceket ismételi. Írásait ráadásul fennhangon üzleti portékának nevezi, irodalmi sikereivel és a bankszámlájára érkező angol fontokkal, svájci frankokkal kérkedik. El lehet képzelni, hogy a budapesti írói, újságírói körökben, ahol sokaknak filléres problémákkal kellett szembesülniük, milyen irritálóan hathatott Markovits üzleti harsánysága. Markovitsot nagyon irigyelték, és közben mélyen megvetették. A még nemrég sztárként ünnepelt író körül szép lassan megfagyott a levegő. Markovits is érezte ezt, mert egyik pillanatról a másikra eltűnik a fővárosból. Szatmáron tovább szerkeszti a Szamos című lapot, majd 1931-től 1939-ig a Temesvári Hírlapnál dolgozik. Ám nem tud belenyugodni abba sem, hogy Szatmáron nem vesznek tudomást írói sikereiről,

ünneplés helyett elutasító közöny fogadja. Az író végül a szerencsejátékba menekül. Az ostoba tokio nevű kirakósjátékban – ahol Markovits mániákusan a tőkászra tesz – minden vagyonát elveszíti, amit a Szibériai garnizzal keresett. A balszerencse híre Kellér elmondása szerint Budapesten nem keltett együttérzést, leginkább kárörvendő röhögés kísérette. 1929-ban Markovits a Geniusnál megjelenteti a Szibériai garnizon folytatását, az Aranyvonatot. Igazi kasszasikernek szánta, ám mind pénzügyi, mind irodalmi szempontból kudarcnak bizonyult. Az Aranyvonat a hadifogságból való hazatérés története, ebben az értelemben valóban a Szibériai garnizon folytatásának tekinthető. Minden bizonnyal ezzel is magyarázható, hogy feltűnően sok benne az ismétlés, a Szibériai garnizonból átemelt rész (vonatszerzés, fehér megtorlás és vérengzés a tábor mellett, Dukeszék kivégzése). Jóllehet a könyv csak úgy burjánzik a kalandoktól és a megpróbáltatásoktól, a szerzőnek mégsem sikerült a Szibériai garnizonhoz hasonló színvonalú művet írnia. Épp az a groteszk tragikum, az a balladai, lírai hangvétel hiányzik belőle, amely a Szibériai garnizont izgalmas olvasmánnyá tette. Nem is maradtak el a negatív kritikák. Schöpflin Aladár a Nyugatban azt taglalja, hogy az Aranyvonat a Szibériai garnizon után csalódást okozott, az írás erőtlenségre, színtelenre sikeredett. „Az anyag, amely az új könyvben fel van dolgozva, sokkal dúsabb, mint a hadifogoly-élet mozdulatlan egyhangúsága a Szibériai garnizonban. (...) Az író nem tud uralkodni ezen a gazdagságon, nem tudja rendben tartani, nem tud a dolgok félelmetes torlódásában világosságot teremteni, nem tud erősebb lenni az anyagnál. (...) Amíg nem akart író lenni, nem akart mást, mint közvetlen őszinteséggel elmondani, amit látott, átélt, szenvedett, addig íróilag is kitűnően sikerült neki a dolog. Írását nyilvánvalóan megrontotta a siker után kötelezőnek érzett írói retenció.”¹² A Korunk 1930-ban szintén bíráló írást közöl az Aranyvonatról, de ennek leginkább politikai okai vannak: Becski Andor, a cikk szerzője elfogadhatatlannak tartja, miközben tartalmi elemzést nem közöl, hogy Markovits csak kényszerből, azaz a mielőbbi hazautazás érdekében válik bolsevikká. „Markovits mindent lát, s mégis a két tábor közé bújik, s egy szájából hideget és meleget fúj egyszerre.”¹³ 1929-ben Markovits végre meghívást kap a marosvécsi kastélyba, ahol az Erdélyi Helikon írói kör tartotta éves találkozóját. Gaál Gábor a Korunk hasábjain ennek apropóján szarkasztikus írást tett közzé, amelyben kigúnyolta mind az Erdélyi Helikont, mind Markovitsot. A szerző a cikkben az általa „lovagváras”, „nemesi gyöldének” aposztrofált Erdélyi Helikon álságosságán élcelődik. Nevezetesen azon, hogy a lap, miután a Szibériai garnizont fintorogva fogadta, illetve igyekezett agyonhallgatni, a könyv minden képzeletet felülmúló sikerét látva és az előfizetőkre kacsingatva, mégis úgy dönt, nem teheti meg, hogy ne hívja meg Markovitsot az előkelő társaságba, amit Markovits „Rodica” – Gaál szerint érthetetlen módon – örömmel el is fogad. Ez pedig Gaál számára azt jelenti, „(...) hogy nem csak a Helikkal van baj (amiért az erdélyi írókat csak a világsiker miatt veszi észre), de baj van a magyar haladó értelmiséggel és Markovits Rodionnal, amiért beugrik és odaadja magát az ilyen erdélyi, Pesten is jól ismert ravaszságoknak. (...) a magyar haladó értelmiségi vonalán egy íróval megint kevesebb. (...) a Szibériai Aranyvonat nagyon messze kanyarodott a Szibériai Garnizontól, s Markovits Rodion úgy véli, hogy inkább a vécsi garnizon

a

fészke..."¹⁴

A Korunk és az Erdélyi Helikon közötti vitába keveredő Markovits elhatárolódik az Erdélyi Helikontól. A sok csalódást és a Helikon-affért követően Markovits visszatér oda, ahonnan elindult, gyermekkorra emlékvilágához. 1933-ban megjelenteti nagyszerű faluregényét, a Sánta farsangot,¹⁵ amelyben a háborút a falusi hátországból mutatja be, emléket állítva szülőfaluja paraszti világának. Utólag többen kimondottan jó írásnak tartották, de akkoriban ez senkit sem érdekelt. A művet fintorogva fogadták, visszhang nélkül is maradt, mintha szerzőjét egyszer és mindenkorra leírták volna. 1939-ben Markovits Temesvárott megjelenteti a Reb Áncsli és más avasi zsidókról szóló széphistóriák¹⁶ című önéletrajzi ihletésű művét. A szülei emlékének szánt novelláskötetben a szerző azoknak a rendkívül szegény, alázatosan házaló, rongyszedő, ugyanakkor „szent remegésben élő”, kiscécsi zsidóknak a mindennapi életét mutatja be, akik között maga is felnevelkedett. Az olvasónak az az érzése, mintha ezekben a Buber haszid történeteire emlékeztető, megindító novellákban Markovits visszatalált volna a Szibériai garnizont jellemző egyszerű, rendkívül közvetlen hanghoz. Ennek ellenére, ahogy a Sánta farsangot, ezt a könyvet is csak azok olvassák, akiket Markovits előzetesen saját maga győzött meg az előfizetéséről. Az író megélhetési gondjai állandósulnak: könyveit csak hitelben tudja megjelentetni. 1945 után a Magyar Népi Szövetség lelkes kultúraktivistájaként járja a Temes megyei falvakat és mezővárosokat. Újságíróként a Szabad Szó belső munkatársaként dolgozik, majd a bánási írók szakszervezetének elnöki tisztét tölti be. Utolsó művét Egy öreg partizán naplója címmel 1945-ben Kolozsváron jelenteti meg. 1948-ban hal meg Temesváron. A Szibériai garnizon és Markovits sorsa a magyar irodalomtörténet egyik izgalmas fejezete. Egy olyan szédítő siker története, amelyet Markovits nem tudott kamatoztatni, de ebben környezete sem segítette. Markovits szenvedett a visszhangtalanságtól és a sznob, budapesti irodalmi kiadók ismeretlen vidéki írókkal szemben tanúsított elutasító és lekezelő magatartásától, ám a hirtelen jött sikert sem tudta elviselni. Megfelelő önreflexió, egészséges önbizalom híján képtelen volt beilleszkedni a budapesti irodalmi, majd „világhírességként” visszaillieszkedni a szatmári közegbe: ellentmondásos viselkedésével, irritáló pozórkodéseivel sokakat magára haragított.¹⁷ Ezért gondolhatták sokan, és ebben minden bizonnyal az irigység és a bornírtság is közrejátszott, hogy Markovits hirtelen sikerét a Szibériai garnizzal pusztán egy rövid idejű divathullám ügyes meglovagolásának köszönheti. Míg Kuncz Aladár Fekete kolostora a magyar irodalmi kánon részévé vált, és még ma is a keresett olvasmányok között tartják számon, Markovitsot és művét elfelejtették. Bár mindkét mű a fogságról szól, műfaj és nézőpont vonatkozásában nagyon is különböznek egymástól. Kuncz, a francia kultúráért lelkesedő, kifinomult irodalmár éppen Bretagne-ban nyaral, amikor kitör a világháború. Mint ellenséges ország állampolgárát a franciák internálótáborba zárják. A Fekete kolostor szerzője az ötéves franciaországi fogságnak állított emléket egy olyan szubjektív vallomásregényben, amely akár az erdélyi emlékirat-hagyományba is könnyedén beilleszthető. A Kuncz-féle emléktanyag a múltó és elveszett időről, a fogság pszichózisáról, a fogság és a személyiség kölcsönhatásairól, a művészet, irodalom, humánúm szerepéről egy egyetemes,

ugyanakkor nagyon is értelmiségi perspektívát jelenít meg. Markovits viszont szibériai fogságregényét egy vidéki állástalan jogász újságíró perspektívájából, azaz egy jóval plebejusabb, szándékoltan kollektív, népi nézőpontból írja meg. Markovits emlékműve a lövészárkok, a szibériai fogolytáborok barakkjai, a névtelen bakák és orosz parasztok világában gyökerezik. Ha a mű megjelenésekor már létezett volna népi irodalom, talán a Szibériai garnizon műfaja is könnyebben értelmezhető lett volna. Kuncz regényét megjelenésekor és később is sokan remekműnek tartották, teljes joggal. A két regény sorsa ugyanakkor arról is tanúskodik, hogy a Kuncz által képviselt értelmiségi élményanyag eleve értékesebbnek, időállóbbnak ítéltetett, mint a Markovits-féle plebejus narratíva. Ez pedig arra is rávilágít, hogy az irodalmi művek magyar kanonizációjában társadalmi, demokratikusnak aligha tekinthető megfontolások is közrejátszottak.

Jóllehet a Szibériai garnizon megjelenése után írtak jobb háborús regényt is, a mű a közép-európai háborús irodalom olyan értékes, ugyanakkor méltatlanul elfelejtett darabjának tekinthető, amely elevenségével még ma is lenyűgözi az olvasót. Markovits, akinek rendkívül színes személyisége, sorsának izgalmas fordulatai önmagukban is regénybe illőek, a magyar (népi) irodalom jellegzetes alakja. Életműve, különösen a harmincas években írt falusi tematikájú írásai pedig még felfedezésre várnak.

JEGYZETEK

- 1 A magyar irodalom története. Főszerkesztő: Sőtér István. IV. köt., szerk. Szabolcsi Miklós, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966, 781. o.
- 2 „(...) ez a fura nevű szatmári ismeretlen »összes művek« helyett »művet« írt. Minden pátoz nélkül megrendítőt. Minden nagyképűség nélkül maradandót. Ez az idegen hangzású Markovits Rodion az ő különös kollektív regényével bele fog kerülni a magyar irodalomtörténetbe, mint aki az emberiség legszerencsétlenebb korszakáról nyújt stendhali megfigyeléssel föllesett ezer apró adatot, melyeket ugyancsak stendhali erővel foglal egészbe." Hatvany Lajos: Új név az irodalomban, 1928, in Uő: Irodalmi tanulmányok. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960, 2. köt., 112–114, 114. o.
- 3 Bokor Ervin: Menekülés a szibériai fogságból Japánon és Anglián keresztül. Két magyar tiszt viszontagságai. Budapest, Franklin Társulat, 1919.
- 4 Munk Artúr: A nagy káder. Egy pleni feljegyzései a forradalmi Oroszországból. Pantheon Kiadás, 1930. Munk Artúr (1886–1955) is elfelejtett író, bár szibériai hadifogoly-regénye közönségsikernek számított, és több kiadást is megért. A vajdasági orvos író Kosztolányi Dezső és Csáth Géza osztálytársa volt a szabadkai főgimnáziumban. Neve végső soron csak Csáth miatt, a Csáth Gézával és Havas Emillel közösen írt A repülő Vuclidolnak köszönhetően maradt fenn. A repülő Vuclidol szarkasztikus, fantasztikus történetét 1906-ban a Bácskai Hírlap tette közzé folytatásokban. A regény aztán könyv formában is megjelent: 1980-ban a Magvető, majd 2001-ben a Lazi Könyvkiadó jóvoltából.

- 5 Fenyő Miksa: Szibériai garnizon. Markovits Rodion riportregénye. In Nyugat, 1928, 19. sz., epa.oszk.hu/00000/00022/00452/14130.htm
- 6 Halász Gyula: Szibériai garnizon. Markovits Rodion regényének új kiadása – Genius. In Nyugat, 1929, 3. sz. in epa.oszk.hu/00000/00022/00460/14330.htm
- 7 Sajnálatos ugyanakkor, hogy az új kiadásban a rövid fülszövegen túl, elő-, illetve utószó híján, a szerzőről és a regényről semmilyen tájékoztatást nem kap az olvasó.
- 8 Markovits Rodion: Szibériai garnizon. Kollektív riportregény. Kráter Műhely Egyesület, 2009, 79. o.
- 9 Uo. 73. o.
- 10 Munk orvos, ezért „különleges státusú” hadifogoly volt, hiszen orvosi szolgálataira éppúgy igényt tartottak a vörösök, miként a fehérek. Ennek tudható be viszonylag privilegizált helyzete, többek között az, hogy sokkal szabadabban mozoghatott a fogolytáboroknak otthont adó városokban. Ez lehetőséget teremtett arra is, hogy nagyon különböző rendű-rangú civilvel is szoros kapcsolatba kerüljön. Jekatyerinburgban még a cárné társalkodónőjével is megismerkedik, aki részletesen beszámol a cári család fogvatartásának körülményeiről és kivégzéséről. Munk nemcsak a fehér megtorlásokról értesül, de tapasztalatokra tesz szert a Cseka működését illetően is.
- 11 Kellér Andor: Tökász. In Uő: Író a toronyban. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978, 181–216. o.
- 12 Schöpflin Aladár: Hadifogoly-könyvek. Markovits Rodion: Az aranyvonat. Genius Kiadás – Munk Artúr: A nagy káder. Pantheon-kiadás. In Nyugat, 1929, 22–23. sz., in: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00479/14766.htm>
- 13 Becski Andor: Markovits Rodion aranyvonata, Korunk 1930. június, in <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1930&honap=6&cikk=5223>
- 14 Gaál Gábor: Markovits Rodion és az Erdélyi Helikon. In Korunk, 1929. szept. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1929&honap=9&cikk=4976>
- 15 Markovits Rodion: Sánta farsang. Budapest, Pantheon Kiadás, 1933.
- 16 A művet 2006-ban újra kiadta a Noran Kiadó Sas Péter kiváló utószavával.
- 17 Pusztta pozórködésből nem fogadta el Thomas Mann vacsorameghívását, mert úgy vélte, a visszautasítás sokkal jobban hangzik, mintha egyszerűen igent mondana. Sas Péter utószava, Reb Áncsli, 115. o.

“Cu toate că Rodion era un gazetar și un scriitor extrem de sagace, mereu în căutare de personaje interesante, trebuie să spunem că totuși, l-a ratat pe cel mai senzațional dintre aceștia: nimeni altul decât el însuși!”

PERSONALITĂȚI

Rodion Markovits – un blestem mai prețios decât o binecuvântare

Jocul întâmplării a făcut ca tatăl lui Rodion Markovits, Josef, să se aciuze la Gherța Mică, cândva, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, dar asta numai pentru că trăsura care trebuia să-l ducă la Turț pentru o însurătoare temeinic aranjată, așa cum numai vechii evrei știau s-o face, pur și simplu s-a frânt, dând astfel un semn că destinul junelui Markovits, aici trebuie să înceapă și fără greș și tot aici va trebui să se încheie într-o zi.

Trăsura s-a repus apoi pe roate, ca și viața lui Markovits. Și uite așa, peste vreme, comuna oșenească Gherța Mică a dat cel mai cunoscut prozator sătmărean care, e drept, era evreu și scria unguerește, dar în dese rânduri descria atâta de frumos plaiurile natale din Oaș și pe românii de acolo.

Defapt, nici nu-l chema Rodion, ci Jakab, conform certificatului său de naștere, dar admirația lui pentru personajul dostoevskian, Rodion Romanovici Raskolnikov din celebrul roman „Crimă și pedeapsă” era atât de mare, încât a hotărât să-l readucă astfel pe Dostoevski înapoi în lume. În lumea lui, acest leagăn uriaș care este satul său natal. Aici se naște el, în casa părintească, la 15 iulie 1884. Tatăl, era rabinul puținilor evrei din Gherța Mică, dar fiul - după ce a ieșit din „heider” - minunata școală evreiască din sat, a urmat la Satu Mare, cursurile Gimnaziului Catolic și apoi pe cele ale Colegiului Reformat din Satu Mare.

Totuși, ce ciudat, un rabin își dă copilul la o școală catolică și apoi la una reformată! Unde mai pui că era prieten la cataramă cu preotul greco-catolic român, Doboș, din Gherța Mică, cel care îi va veghea și alina ultimele clipe, ca și cum ar fi fost un bun enoriaș de-al său! Episodul este prezentat într-o povestire de-a lui Rodion Markovits și este plină de adânci învățături hasidice.

Probabil că înțeleptul său tată a vrut să-i dea fiului său o educație complexă, în are acesta să aibă un acces nemediat la o altă cultură, văzută și aceea din prisma celor două importante culte religioase ale maghiarilor: protestantismul și catolicismul. Interesant personaj rabinul Josef Markovits, un om situat mult înaintea concepțiilor lumii în care trăia! Mai era de văzut în ce măsură această idee și-a pus amprenta asupra celebrului său urmaș!

Proaspăt bacalaureat, tânărul Rodion se va înscrie la universitatea budapestană, „Eötvös Loránd” unde va face Dreptul. O carieră liniară, cuminte, a unui fiu de rabin emancipat, care ține morțiș să se integreze, ca atâția alții! - în lumea ademenitoare a inteligenței transilvane de la începutul veacului

XX. Și dacă așa ar fi stat lucrurile, atunci cu siguranță că nimeni nu ar mai fi vorbit astăzi despre ciudatul Rodion Markovits. Tot la Budapesta a cunoscut-o pe Elisabeta Pfeifer (16.09.1889 - 31.12.1970) cu care se va și căsători la 19 ianuarie 1910. Din această căsătorie a rezultat un singur copil, Andrei (27.03.1911 - 20.06.1996).

Repede însă și-a dat seama că nu are ce căuta în avocatură și-și va da o grabnică demisie din barou, pentru a nu se mai întoarce niciodată la „meseria lui de bază”. O fi regretat multe în viața sa Rodion, dar în nici un caz, demisia aceea! Visa să devină ziarist, scriitor, să elibereze din adâncurile sale, năvalnicele lumi care stăteau ascunse în labirinturile sentimentelor și senzațiilor sale.

Sătmarul era orașul copilăriei și tinereții sale și aici râvnea să se bucure de recunoașterea pe care o căpătase în lume, numai aici, nu! Era un ziarist frenetic, sedus de pulsul cotidian, care pur și simplu absorbea lumea de afară, pentru a o sili apoi să se distileze în creuzetul unui talent literar, absolut fantastic! Debutase în presa vremii încă la vârsta de 16 ani, apoi în perioada lui budapestană a publicat aproape la toate publicațiile din capitala ungară, ba chiar, în 1905, a fondat săptămânalul literar „Virasztás” (Priveghiul) dar din care nu a apărut decât un singur număr. Ei, dar nu s-a descurajat tânărul acesta dintr-atâta! Istoria l-a târât apoi pe frontul primului război mondial, o experiență dură pentru tinerelul acesta stilat, obișnuit mai degrabă cu șueta elegantă a cafenelelor de lux, decât cu ororile războiului.

Unde mai pui că în 1916 este luat prizonier de către armata rusească și azvârlit în lagărele siberiene, tocmai el, un om cu vădite simpatii de stânga! Dar vâltoarea din Rusia era mult prea mare, ca să stea cineva și să fie atent la aceste nuanțe. Normal, când prizonieratul a devenit ceva mai suportabil, a și fondat în lagărul de la Krasnaia Recika, o publicație a prizonierilor maghiari, „Szibériai Ujság”, colaborând în același timp, la „Amur Kurir” și la „Komuna”. Revoluția bolșevică l-a avut drept protagonist, iar omul nostru ajunge chiar comisarul politic al Brigăzii Internaționale I, Siberia, după ce înainte vreme intrase în rândurile noii Armate Roșii. Iaca, fiul de rabin, propovăduind raiul comunist! Dar s-au mai văzut cazuri! Ei, dar cât o fi fost ea de interesantă, revoluția comunistă tot nu-l prinde în mrejele ei, mai ales că în Ungaria a și dat chix, așa că se întoarce la Satu Mare, unde își deschide un cabinet de avocatură. Dar nu i se potrivea și pace! El avea de apărut o galerie întreagă de personaje care pur și simplu îl bântuiau, așa că nu-i mai rămânea timp și pentru cele reale, care aveau tot felul de cauze și pricini absolut mundane! Cum

spuneam, s-a și lepădat de avocatură, pentru că sufletul său nu putea să se bălăcească în plicticosul confort al unei profesii atât de plicticoase, atât de predictibile, pentru a se dedica scrisului!

În 1929 intră în Clubul Ziariștilor Sătmareni unde este ales cenzor. Desigur, el era capabil să cenzureze orice, mai puțin propria sa patimă pentru jocul de cărți. Clădirea, construită în stil secesion, mai există și astăzi, pe strada Petöfi la nr.11 (pe atunci Petru Rareș). Era un loc de întâlnire nu doar pentru gazetari: aici se adunau tot felul de indivizi dubioși, de la anarhiști până la cartofori experimentați. În timpul regimului comunist pe frontonul clădirii a fost amplasată o placă memorială conform căreia în această clădire a avut loc în 1932, întâlnirea conspirativă comunistilor sătmăreni care discutau despre hotărârile celui de-al V-lea Congres al PCR din 1931, ședință desfășurată cu participarea unui lider comunist celebru, Iosif Rangheț. Cu siguranță că Markovits a ratat această întâlnire, deoarece era plecat deja de un an din Satu Mare. Astăzi, edificiul adăpostește Casa Armatei, deși militarii nu prea sunt în oraș. E un soi de relicvă a unor vremuri revoluate, o clădire mohorâtă, dar pe vremuri era un loc cât se poate de efervescent. Desigur, Markovits s-a gândit întotdeauna cu mare tristețe la acest loc, ca la unul al pierzaniei. Doar aici și-a tocat întreaga sa avere. Bani capătați pe „Garnizoană” au fost risipiți tot într-o... „garnizoană”!

Dar să ne întoarcem la eclatanta atmosferă a anilor '30! Rodion Markovits era deja, celebru: romanul său din 1927, Garnizoana din Siberia, rod al experiențelor sale din vremea prizonieratului siberian, a făcut senzație, fiind deja tradus în mai multe limbi de circulație internațională, iar până în 1933, cartea aceasta va fi tradusă deja, în 17 țări, fapt fără precedent. Dar dacă la Cluj, sau la Budapesta era întâmpinat cu ovații, în burgul de pe malurile Someșului era pur și simplu ignorat de elita locală, pe cât de obtuză, pe atât de invidioasă, fapt care pur și simplu îl deconcerta pe marele romancier. Veți fi tentat să spuneți: „Nimic nou sub soare!”

Da, va pleca de aici într-o bună zi, așa cum spunea: câtă vreme ura orașul acesta, a rămas în baza cunoscutului sindrom „Stockholm”, iar în momentul în care Sătmarul îi va deveni indiferent, va părăsi orașul acesta amar. Ceea ce a și făcut. Fără o lețcaie în buzunar, purtând în suflet un munte de frustrări și dezamăgiri, dar cu speranțe luminoase, stare de altfel, atât de specifică neamului său, s-a mutat în februarie 1931, la Timișoara!

În povestirea Asul de dubă, prietenul său Kellér Andor, povestește cu un umor reținut, toată țărănia. Cică Markovits, plin de bani în urma uriașului succes al romanului său, Garnizoana din Siberia suferea

Rodion Markovits (n. Markovitz Jakab, n. 15 iulie 1884, Gherța Mică, Satu Mare, România - d. 27 august 1948, Timișoara, România) a fost un scriitor, jurnalist, activist și avocat român de origine maghiară-evreiască, unul dintre contribuitorii moderniști la literatura maghiaro-transilvăneană

cumplit din cauza indifferenței concitadinilor săi, așa că, dacă tot făcea pe cenzorul pe la Clubul Ziariștilor, la început din plictiseală, dar mai apoi din ce în ce mai aprins, a început să joace cărți. Imediat, cartoforii patentați s-au prins că-i rost de jumuleală, cu atât mai mult cu cât scriitorul nostru se încăpățâna să mizeze mereu pe asul de dubă. Se spune că stătea la masa de cărți unde juca în draci, la nesfârșit, ca un obsedat, de dimineața până seara și apoi, până în zorii zilei următoare. De cele mai multe ori, mâncarea îi era adusă direct de la restaurant și o consuma acolo, pe masa de joc! Că nu degeaba îl admira el pe Dostoevski, care suferea exact de aceeași patimă incurabilă. Pentru edificare, este suficient să citiți cartea acestuia, Jucătorul și dacă tot nu v-ați convins, faceți bine să răsfoiți paginile jurnalului năpăstuitei sale neveste, Anna Dostoevskaja. Din acest punct de vedere Markovits este aidoma marelui scriitor rus, din opera căruia și-a preluat prenumele său literar, dar și metehnele romancierului rus și ale unor personaje de-ale sale. În contul averii pierdute la cărți, Rodion a aflat totuși, că asul de dubă, nu era niciodată în pachetul de cărți! Ei, iată cum viața bate cartea și încă ce rău!

La Timișoara a mai trăit încă vreme de 17 ani, dar odată cu plecarea lui din Sătmarul acela atât de detestat, i-a plecat și norocul! Cărțile care au urmat, Trenul de aur sau Cășlegi într-un picior cu nimic mai puțin valoroase decât Garnizoana din Siberia, au fost pur și simplu ignorate atât de înșelător, să încerce să descâlcească încălcitele volute ale sortii oamenilor și cărților.

Fără avere, azvârlit ca într-un

coșmar departe de lumea lui obișnuită, s-a aciuat pe la ziarul timișorean de orientare liberală, „Temesvári Hirlap”, fiind mereu în căutare de sponsori, exact ca și pe la începuturile sale literare. Markovits este deja un om năruit, chiar dacă, după 1944, va încerca să-și reîncălzească inima la flacăra credințelor sale politice din tinerețe, considerate până mai ieri, revoluate, activând în Uniunea Populară Maghiară, aliat de nădejde al Partidului Comunist. Steaua lui norocoasă va mai licări încă o dată, într-un mod aproape ironic, atunci când este ales președinte al Asociației Scriitorilor din Banat, calitate în care va cutreiera prin satele și orașele bănățene pentru a propovădui literatura proletcultistă. Totuși, destinul s-a îndurat de el și l-a răpit dintre oameni, fulgerător, în somn, la 27 august 1948, scutindu-l de o altă dezamăgire. De abia împlinise 64 de ani și poate că în ultimul său vis i se arăta încă o dată, strămoșul acela misterios, care îl mai avertizase cândva, în tinerețe, tot într-un vis: „Ai grijă de aur!”...

Dacă ar mai fi trăit înțeleptul său tată, precis că i-ar fi deslușit sensul destinului său, într-o cheie mai mult sau mai puțin hasidică: pierderea averii la Satu Mare, a însemnat salvarea propriei sale vieți, asta pentru că dacă ar fi rămas în Sătmar, cu siguranță că ar fi fost dus la Auschwitz, în 1944, ca toți evreii sătmăreni. Timișoara se afla în România, înafara pericolului deportării, și astfel, fără să-și dea seama, Rodion Markovits, plecând din Satu Mare, a ales viața! Multe dintre rudeniile și prietenii săi au sfârșit în crematoriile naziste. El a mai trăit patru ani după aceea, doar ca să constate că nici măcar steaua roșie nu mai răsare pentru el.

Cu toate că Rodion era un gazetar și un scriitor extrem de sagace, mereu în căutare de personaje interesante, trebuie să spunem că totuși, l-a ratat pe cel mai senzațional dintre aceștia: nimeni altul decât el însuși!

Robert Laszlo